

FOERSTER Fryderyk Wilhelm (1869–1966)

– niemiecki pedagog, etyk, polityk-humanista, społecznik; znany głównie jako przedstawiciel pedagogiki chrześcijańskiej; profesor uniwersytetów w Zurychu (1901), Wiedniu (1913), Monachium (1914); od 1940 r. przebywał na wygnaniu w USA; bezkompromisowy krytyk niemieckiego nacjonalizmu – w 1935 r. na placach Berlina i Monachium jego książki zostały publicznie spalone przez faszystów.

Foerstera wyjątkowo angażowały problemy człowieka w kontekście przyszłego biegu historii ludzkości. Głosił potrzebę moralnego odrodzenia ludzkości na gruncie etyki i wiary chrześcijańskiej. Kładł szczególny nacisk na kształtowanie charakteru dzieci i młodzieży, rozwijanie moralności i silnej woli, ukierunkowanie celu życia młodzieży. Przywiązywał dużą wagę do wychowania społecznego przez działalność samorządu szkolnego i w toku działalności społecznej. Zajmował się również problematyką związaną z wychowaniem seksualnym, wychowaniem obywatelsko-państwowym, problemem jednolitości/niejednolitości szkoły, pracą socjalną, samorządem uczniowskim, samowychowaniem.

Pozostawił olbrzymią spuściznę twórczą. Obejmuje ona, według danych z 1961 r., około 38 pozycji książkowych oraz ponad 500 rozpraw i referatów.

W jego życiorys i twórczość wpisany jest przełom religijny i nawrócenie (1898). Warunkuje to zdecydowane różnice jakościowe

w twórczości naukowej z laickiego i chrześcijańskiego okresu życia. W 1897 r. Foerster został sekretarzem Międzynarodowego Związku Kultury Etycznej, naczelnym redaktorem jego organu „Kultura Etyczna”. Okres ten owocuje rozprawą doktorską *Der Entwicklungsgang der Kantischen Ethik bis zur „Kritik der reinen Vernunft“* i licznymi artykułami z zakresu etyki niezależnej. Okres przejściowy charakteryzuje, oprócz ataków za oficjalnie zadeklarowane chrześcijaństwo, oprócz nieudowierzenia jego decyzji przez czynniki opiniotwórcze – krytyka jego poczyniń naukowych dotycząca nierównej obecności stanowiska religijnego. Dla okresu przejściowego charakterystyczne są dzieła *Jugendlehre. Ein Buch für Kinder, Lehrer und Geistliche* (1904), *Schule und Charakter* (1908), gdzie wypowiadający się za obecnością religii w wychowaniu Foerster, krytykowany był za instrumentalne bądź niezgodne z istotą chrześcijaństwa rozstrzygnięcia. Z biegiem lat religijność w twórczości naukowej Foerstera stała się coraz bliższa praktycznej działalności społecznej katolicyzmu (Foerster do końca nie opowiedział się ani za protestantyzmem ani za katolicyzmem, jego chrześcijaństwo określane było mianem pierwotnego), co potwierdzają otrzymane w 1964 r. wyrazy uznania i błogosławieństwo od papieża Pawła VI oraz złoty medal za zasługi dla chrześcijaństwa od Uniwersytetu Katolickiego w Windsor (Kanada).

Okres chrześcijański i samo nawrócenie charakteryzują się niezwykle istotnym udziałem czynnika intelektualnego. Potwierdzają to studia nad dziełami św. Augustyna, św. Tomasa oraz niezwykle ranga, jaką Foerster nadał Ewangeliom. Do chrześcijaństwa doprowadziły Foerstera przede wszystkim jego własne poszukiwania, dotyczące poważnych problemów etycznych, których nie mógł do końca rozstrzygnąć jako „nowoczesny” i „niezależny” etyk. Uznał, iż najfatalniejszym błędem współczesnej mu pedagogii religijnej była niezdolność do myślenia i wczuwania się w dusze nowoczesne, które bądź wychowywały się z dala od wiary chrześcijańskiej, bądź się też od tej wiary oderwały. Dlatego też swoje zadanie w obszarze pedagogiki, widział Foerster głównie w tłumaczeniu najstarszych chrześcijań-

skich prawd o zbawieniu i wychowaniu, na współczesny język i sposób myślenia. Podkreślał, że w przypadku współczesnego człowieka chodzi przede wszystkim o uwrażliwienie go na chrześcijańskie pojmowanie bytu.

U podstaw pedagogiki Foerstera tkwią antropologiczne założenia rozpatrywane głównie w obrębie pojęć natury i nadnatury, godności, wolności. Ich syntezę zamknął w wielokrotnie powtarzanym twierdzeniu „*anima est naturaliter christiana*” – dusza jest z natury swojej chrześcijańska. Foersterowi chodziło o poznanie realistycznego obrazu natury ludzkiej i takąż cechę można przypisać całej jego filozofii wychowania. W foersterowską antropologię wpisana jest teza, że u progu swej dojrzałości musi człowiek stanąć przed zasadniczym wyborem celu, dotyczącego całości życia. Cele wychowania będą wynikały z celu życia, ich zadaniem będzie usprawnianie człowieka do realizacji tego naczelnego celu. Źródłem celu życia i wychowania jest natura ludzka i objawienie Boże. Foerster był głęboko przekonany, że aby stać się organizatorem własnego bytu, należy osiąść zdolność dokonywania wyborów (Kostkiewicz, 1998). Uporządkowanie podstawowych kategorii pedagogiki foersterowskiej powoduje włączenie natury, nadnatury, godności, wolności, woli w obszar jej założeń antropologicznych. Charakter natomiast (Foerster postulował kształcenie silnych charakterów) jest przejawem zdolności i wolności wybierania – jego podstawę stanowi wola, której kształcenie jest usprawnianiem człowieka w przechodzeniu „od możliwości do realizacji”. Kategorie samoprzezwyciężenia, posłuszeństwa, karność, ascezy, wierności i stałości stanowiły w systemie Foerstera metody i środki praktyki wychowawczej, z drugiej strony – były atrybutami właściwymi dojrzałej osobowości: samoprzezwyciężenie – to początek drogi do samostanowienia; posłuszeństwo – nie naruszało osobowej wolności, występowało jako akceptacja bytu, potrzeba duchowa, przejaw wierności ideałom i wartościom; karność szkolna – była atrybutem integracji duchowej, przeciwieństwem rozbitcia i chaosu wewnętrznego; asceza – to kultura wybierania; wierność i stałość były przejawami godności świadczącymi o tryumfie duchowości nad zmiennością natury.

Znany jest wyjątkowo dobry odbiór twórczości Foerstera w Polsce. W okresie zaborów, przychyłność polskich czytelników zyskiwał on głównie poprzez szacunek do kultury polskiej i poprzez poglądy dotyczące konieczności odrodzenia moralnego w narodach pozbawionych niepodległości, a chcących ją odzyskać (Kozmian, 1996). Okres Drugiej Rzeczypospolitej, kiedy to PAU powołała Foerstera na członka czynnego zagranicznego tej instytucji (1920) – oceniany jest jako okres najpełniejszej recepcji pedagogiki Foerstera (przetłumaczonych zostaje 8 jego książek). W kręgach pedagogów katolickich poglądy Foerstera znajdowały uznanie m.in. u ks. Z. Bielawskiego (1934), który oceniał Foerstera jako mistrza w pielęgnowaniu poczucia siły u młodzieży, uszlachetnianiu natury ludzkiej i ukazywaniu pierwszeństwa sił duchowych. Foerster w wydanej w 1937 r. w Lucernie książce *Europa und die deutsche Frage* (Niemcy a Europa), uznał, że naród niemiecki stoi w obliczu nowej katastrofy. Wyprowadzając genezę hitlerizmu z przesłanek społecznych, gospodarczych, ideowych, a nawet pedagogicznych, wskazywał na sprzyjający mu idealizm niemieckiego ruchu młodzieżowego. Narodowy socjalizm uważał Foerster za logiczne zakończenie historii ówczesnych Niemiec. Foerster podkreślał, że winni I wojny światowej, by nie zgotować drugiej rzezi światowej, muszą zrozumieć swoją winę i zło wyrażone. Problem winy i kary (*Schuld und Sühne*) a zarazem naprawienia krzywd, rozpatrywał w wymiarze międzyosobowym i międzynarodowym. W okresie II wojny światowej i powojennym poglądy Foerstera były odsuwane w cień, zarówno przez pokonane Niemcy, jak i aliantów. Oto bowiem Niemiec, najpoczytniejszy pedagog i teoretyk wychowania religijno-moralnego, w 1946 r. dokonał oskarżenia swojego narodu, wyznając przed światem jego wielkie winy. Było to ostrzeżenie przed złudną wiarą w odrodzenie moralne bez naprawy krzywd – także w relacjach międzynarodowych.

Renesans myśli pedagogicznej Foerstera na przełomie XX i XXI wieku nie bez powodu pojawił się więc w optyce wychowania do demokracji i pluralizmu kulturowego.

Literatura: wybrane prace F.W. Foerstera: *Autorytet a wolność*, Warszawa 1913; *Chrystus a życie ludzkie*, Warszawa 1926; *Chrześcijaństwo i walka klas*, Warszawa 1910; *Etyka płciowa i pedagogika*, Warszawa 1911; *Niemcy a Europa*, Warszawa 1939; *Religia a kształcenie charakteru. Dociekania psychologiczne i pedagogiczne wskazania*, Poznań – Warszawa – Wilno – Lublin brw.; *Seksualna etyka i pedagogika*, Warszawa 1911; *Stare i nowe wychowanie*, Katowice 1938; *Studenti wobec katolicyzmu*, Warszawa 1911; *Szkola i charakter. Przyczynek do pedagogiki posłuszeństwa i do reformy w szkole*, Kraków brw.; *Wychowanie człowieka. Książka dla rodziców, nauczycieli i kapłanów*, Warszawa 1913; opracowania: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1989; Kostkiewicz J., *Emancypacja poprzez wierność doskonałości. Kobieta w pedagogice F.W. Foerstera*, Roczniki Nauk Społecznych, TN KUL, Tom XXVI, Lublin 1998; Kostkiewicz J., *Myśl pedagogiczna F.W. Foerstera płaszczyzną holistycznego myślenia o człowieku i współczesnym mu świecie*, „Pedagogia Christiana” nr 1(11), Toruń 2003; Kostkiewicz J., *Wychowanie do wolności wyboru. Ponadczasowy wymiar pedagogiki Foerstera*, Rzeszów 1998; Kot S., *Kierunek etyczno-społeczny Fr. W. Foerstera*, [w:] *Historia wychowania*, Lwów 1934; Kozmian D., *Chrześcijańska myśl wychowawcza Fryderyka Wilhelma Foerstera i jej recepcja w Polsce*, Szczecin 1996; Kozmian D., *Wpływ niemieckiej pedagogiki na polską myśl pedagogiczną w okresie międzywojennym (1918-1939)*, „Prace Instytutu Pedagogiki i Psychologii US”, Szczecin 1993; Mirski J., *Fryderyk Wilhelm Foerster. Profil osobistości*, „Przegląd Współczesny” 1925, nr 35; Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998; Pasierbiński T., *Fryderyk Wilhelm Foerster*, [w:] *Krytyka pedagogiki burżuazyjnej*, (red.) B. Suchodolski, „Studia Pedagogiczne” 1959, t.7; Talejko E., *Głos uczciwego Niemca*, „Tygodnik Zachodni” 1959, nr 4.